

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

**Збірник наукових праць
Рівненського державного гуманітарного університету**

Випуск 30

Рівне – 2018

УДК 94(477) + 94 (100)

А 43

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. – Вип. 30. – Рівне: РДГУ, 2018. – 241 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор:

Постоловський Руслан – кандидат історичних наук, професор, член-кореспондент Міжнародної слов'янської академії наук (м.Рівне)

Заступник головного редактора:

Шелюк Людмила – кандидат історичних наук, професор (м.Рівне)

Відповідальний редактор:

Шеретюк Валерій – кандидат історичних наук, доцент (м.Рівне)

Редакційна рада:

Давидюк Руслана – доктор історичних наук, професор (м.Рівне)

Жарна Криштоф – доктор хабілітований в галузі історії, професор (м.Жешув, Республіка Польща)

Киридон Алла – доктор історичних наук, професор (м.Київ)

Троян Сергій – доктор історичних наук, професор (м.Київ)

Фісанов Володимир – доктор історичних наук, професор (м.Чернівці)

Шугаєва Людмила – доктор філософських наук, професор (м.Рівне)

Члени редколегії:

Галуха Любов – кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне)

Жилюк Сергій - доктор історичних наук, професор (м.Остріг)

Майзнер Роберт - доктор хабілітований в галузі історії, професор (м.Ченстохова, Республіка Польща)

Соммер Ханна – доктор гуманітарних наук в галузі соціології, професор (м.Жешув, Республіка Польща)

Степанков Валерій – доктор історичних наук, професор (м.Кам'янець-Подільський)

Стоколос Надія – доктор історичних наук, професор (м.Рівне)

Чухліб Тарас – доктор історичних наук, провідний науковий співробітник (м.Київ)

Швецова-Водка Галина – доктор історичних наук, професор (м.Рівне)

Шеретюк Руслана – доктор історичних наук, професор (м.Рівне)

*Друкується за рішенням Вченої Ради Рівненського державного гуманітарного університету,
протокол № 10 від 30 листопада 2018 р.*

**Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
Серія КВ №15857-4329Р**

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України «Про державну реєстрацію періодичних видань» часопис «Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії» визнано фаховим виданням у галузі історичних наук (наказ № 820 від 11.07.2016 р.)

ISSN 2519-1942

Адреса редакції: 33027, м. Рівне, вул. Пластова, 31,
історико-соціологічний факультет РДГУ,
isf_rdgu@ukr.net
<http://isf.rv.ua/>

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2018

25. Цецик Я. Роль монархічних політичних структур у посиленні напруги в сфері міжнаціональних відносин у Волинській губернії на початку XX ст. // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Наук. Записки Рівненського державного гуманітарного ун-ту Випуск 23. Рівне, 2012 С. 186–195.

References

1. Arkhypastyrskye poslaniya y nastavleniya Vysokopreosviashchennisheho Antonya, arkhyepyskopa Volynskoho y zhytomyrskoho pastyriam y pastve Volynskoi ot yunia mesiatsa 1902 hoda po oktiabr 1913 hoda. Pochaev, 1913. 161 s.
2. Borshcheych V., Pravoslavne dukhovenstvo Volyni u KhKh st. dys....dok. ist. nauk: 07.00.01 – istoriia Ukrainy. Lviv, 2011. 546 s.
3. Volkovynskiy V. Chorna sotnia ta yii khreshcheni batky v Ukraini na pochatku KhKh st. // «Problemy istorii Ukrainy XIX – poch. KhKh st.». Kyiv, 2002. Vyp. 5. S. 54–60.
4. V.M. (sviashchennyk). Vybery blyzko! // «Volynskye eparkhyalnye vedomosty». 1907. № 1–2. Chast neofytsyalnaia. S. 36–37.
5. D.S. (sviashchennyk). Polozhenye dukhovenstva v obshchestvennom dvizhenii // «Volynskye eparkhyalnye vedomosty». 1906. № 29. Chast neofytsyalnaia. S. 961–965.
6. Iershova L. Zhinocha osvita na Volyni: monohrafiia. Zhytomyr, 2006. 488 s.
7. Ievreiskaia hazeta o hymnazyy Sviatoi Anastasy. // «Zhyzn Volyni». 5 yunia 1911.
8. Zhyliuk S. Rosiiska tserkva na Volyni (1793–1917 rr.). Zhytomyr 1996. 174 s.
9. K otkrytiu v h. Zhytomyre zhenskoi hymnazyy Sviatoi Anastasy // «Zhyzn Volyni». 10 yunia 1911.
10. Miliasevych I. Hazeta «Volyn» (1882–1918 rr.): istoriia, mistse v suspilnomu zhytti Volyni kintsia XIX – pochatku XX st. // «Aktualni problemy vitchyznianoї i vsesvitnoi istorii: Nauk. zap Rivnenskoho derzhavnogo humanitarnoho un-tu». Rivne, 2013. S. 145–152.
11. Nadtoka H. Pravoslavna tserkva v Ukraini 1900–1917 rokiv: sotsialno-relihiiniy aspekt. Kyiv, 1988 217 s.
12. Omelianchuk Y., Chornosotenne dvizhenne na Ukraini v 1904–1914 hh.: avt. dys...kand. yst. nauk : 07.00.01 – ystoriia Ukrainy. Kyiv, 1997. 18 s.
13. Omelianchuk Y. Chyslennost Soiuzu russkoho naroda v 1907–1914 hh. v pravoberezhnykh ukraïnskykh huberniyakh // «Belorussiya y Ukraina: ezhehodnyk - Ystoriia y kultura». Mynsk, 2005/2006. S. 146–152.
14. Ot Volynskoi dukhovnoi konsystoryy // «Volynskiie eparkhyalnye vedomosty». 1906. № 30. Chast ofytsyalnaia. S. 514–515.
15. Po Ukraini // «Rada». 3 rudnia 1906. № 69.
16. Po Ukraini // «Rada». 6 bereznia 1907. № 54.
17. Po Ukraini // «Rada». 17 bereznia 1907. № 64.
18. Po Ukraini // «Rada». 8 kvitnia 1908. № 82.
19. Russkoe pravoslavie: vekhy ystoryy. Moskva, 1989. 720 s.
20. «Russkiy myr» Kyryla ne dlia Ukrainy: Zb. Nauk. Statei. Kyiv, 2014. 343 s.
21. Sviashchennomuchenik Arkadii (Ostalskiy; 1889–1937), Epyskop Bezhetskiy, vykaryi Tverskoi eparkhyi: «My ne dolzhny boiatsia nykakykh somneni...». Tvorenyia: v 2-kh T. / Sost. Yhor Kucheruk, Evheniy Tymyriaev, T. 2. Zhytomyr, 2011. 464 s.
22. Stepanov S. Chornaia sotnia v Rosyy 1905–1914. Moskva, 1992. 330 s.
23. Tytlynov B. Pravoslavnaia tserkov na sluzhbe samoderzhavyia v russkom hosudarstve. Lenynhrad, 1924. 210 s.
24. Khytrovskaia Yu. Uchast khrystianskykh konfesii u suspilno-politychnomu zhytti Pravoberezhnoi Ukrainy naprykintsi XVIII – pochatku KhKh st. Kyiv, 2011. 472 s.
25. Tsetsyk Ya. Rol monarkhichnykh politychnykh struktur u posylenni napruhy v sferi mizhnatsionalnykh vidnosyn u Volynskii hubernii na pochatku KhKh st. // «Aktualni problemy vitchyznianoї ta vsesvitnoi istorii: Nauk. Zapysky Rivnenskoho derzhavnogo humanitarnoho un-tu». Rivne, 2012 S. 186–195.

УДК 94:329(477)

Руслана Давидюк, Тетяна Микитюк

«ПОВОРОТНИЦТВО» ДО РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ: РОЛЬ БІЛЬШОВИЦЬКОГО ФАКТОРА

Проблема повернення представників української еміграції до УСРР була викликана як внутрішніми, так і зовнішніми причинами. Репатріацію провокували критичні обставини побуту інтернованих військових, розірвання родинних зв'язків, труднощі працевлаштування, а також зміна політики радянської влади у першій половині 20-х рр. Більшовики проголошували амністії, виділяли значні кошти на роботу з розкладу української політичної еміграції. Попри значну частину поворотників, більшість

емігрантів займала антибільшовицьку позицію, основним своїм завданням визначала боротьбу за незалежну Україну.

Ключові слова: еміграція, рееміграція, поворотництво, інтерновані війська, амністія, Радянська Україна, більшовицька влада.

The problem of returning representatives of Ukrainian political and military emigration to the Ukrainian Soviet Union was caused both by internal and external reasons. Repatriation was provoked by the critical circumstances of the life of the Army of the Ukrainian People's Republic in the internment camps, the dissolution of family ties, the difficulties of employment, the Polish assimilation policy. A change in the domestic policy of Soviet power – the introduction of a new economic policy, the Ukrainianization, and the spread of national-communist ideas-served as the basis for the «turnaround» of interned soldiers, civilian emigrants, refugees. The destabilizing factor for the emigration community was the return to well-known figures of the Ukrainian Soviet Union, first of all Mikhail Hrushevsky and Yurka Tyutyunnika. Knowing the negative effects of the «turnaround» of emigrants to the Ukrainian Soviet Union, the State Center of the Ukrainian National Republic. Chief Ataman Simon Petliura tried to counteract it in every way.

The term «turning» is a reemigration to Soviet Ukraine, more precisely characterizing the actions of Ukrainian emigrants who moved to the Ukrainian Soviet Union, hoping for the transformation of Soviet Ukraine into a national Ukrainian state, in contrast to the «change of humanity» that emerged and became widespread among Russian political emigration. In the first half of the 20-ies of the twentieth century. The Bolsheviks tried to deepen the contradictions between the various ideological trends of Ukrainian emigration, especially the military, between its «upper» and «lower classes», manipulated by family ties, and encouraged reputable figures to return to the Ukrainian Soviet Union. In the camps of interned Army soldiers of the Ukrainian People's Republic soviet representatives campaigned for return, promising pardons and granting civil rights. Bolshevik authorities proclaimed amnesty, allocated significant funds to work on the timetable of Ukrainian political emigration. The propaganda, decomposition work of Soviet power gave its results. However, despite a significant part of the turning-pointers-reemigrants in the first half of the 20-ies, the ultimate expansion of Ukrainian political emigration to the Bolsheviks failed. The majority of Ukrainian emigrants, despite differences and controversies, consistently occupied the anti-Bolshevik position, the main task of which was to determine the struggle for an independent Ukraine.

Key words: emigration, reemigration, turnaround, interned troops, amnesty, Soviet Ukraine, Bolshevik power.

Наслідком поразки Української національно-демократичної революції 1917–1921 рр. стало явище міжвоєнної української політичної еміграції. Майбутнє емігрантів складалося по-різному, частина з них адаптувалася до нових умов проживання, а інша наважилася повернутися додому, повіривши більшовицьким закличкам про прощення та можливість реалізувати себе на батьківщині.

Мета статті полягає у з'ясуванні впливу більшовицького фактору на процес повернення військових, цивільних емігрантів, біженців до Української соціалістичної радянської республіки (УСРР), а також реакцію на це Державного центру Української народної республіки (ДЦ УНР) та Головного отамана Симона Петлюри. У такому ракурсі ця проблематика не досліджувалася, хоча окремі аспекти означеної теми висвітлювалися в українській, так і в зарубіжній історіографії. Таїсія Єременко, Олег Купчик, Микола Гетьманчук аналізували міжнародну діяльність УСРР, Ігор Соляр – поширення радянофільства у Західній Україні, Сергій Литвин та Володимир Сергійчук зосереджували увагу на постаті Симона Петлюри. Російський вчений Геннадій Матвеев вивчав радянсько-польські відносини у міжвоєнний період, а польський дослідник Збігнев Карпус – проблему полонених та інтернованих військових на території Польщі.

Джерельну базу статті склали архівні матеріали, опубліковані документи, тодішня періодика, спогади.

Підписаний 18 березня 1921 р. між Польщею та РСФРР і УСРР Ризький мирний договір не задовольняв жодну зі сторін. Негативно сприйняла договір українська політична еміграція. Напередодні підписання Ризького трактату, 24 лютого 1921 р. було укладено угоду про репатріацію та створено змішану комісію в складі польської делегації, що працювала у Москві, та радянсько-української делегації у Варшаві. До вагомих проблем радянсько-польських відносин належав обмін біженцями та військовополоненими. Для цього було створено два пункти – «збірні перехідні станиці у Рівному і Барановичах» [20, с. 3]. Акція обміну полоненими тривала з кінця лютого до середини жовтня 1921 р. [9, с. 26]. Утім, окремі дослідники припускають, що обмін затягнувся до осені 1923 р. [17, с. 121].

Для сприяння поверненню в Радянську Україну цивільних емігрантів, військових Армії УНР більшовицька влада систематично оголошувала амністії, обіцяючи помилування та повернення громадянських прав. Спеціальне рішення про амністію, за яким від відповідальності звільнялися ті емігранти, які «повернуться на територію УСРР, добровільно з'являться в розпорядження влади і дадуть щире зобов'язання бути лояльними громадянами УСРР» прийняв V Всеукраїнський з'їзд Рад у лютому–березні 1921 р. [25, с. 128]. Із метою розколу еміграційного середовища та нейтралізації його впливів Всеукраїнський центральний виконавчий комітет (ВУЦВК) 30 листопада 1921 р. ухвалив рішення про «повну особисту амністію перебуваючим за кордоном робітникам і селянам УСРР, що брали участь, як рядові в лавах армії С. Петлюри, П. Скоропадського, А. Денікіна, П. Врангеля, С. Булак-Булаховича та інших ворогів робітничо-селянської влади» [7, с. 62]. Під впливом таких заяв і з огляду на надзвичайно складні умови перебування у таборах для інтернованих, до Радянської України по амністії 1921 р. повернулося декілька сот людей [16, с. 128].

Симон Петлюра наголошував, що більшовики «роблять все, щоб розкласти, перетягти на свій бік, знищити її (українську еміграцію – авт.) – на це йдуть гроші, над цим працюють численні агенти» [12, с. 404]. Політбюро ЦК КП(б)У 17 березня 1922 р. ухвалило чергову постанову «Про амністію солдатам врангелівських і петлюрівських армій» [39, арк. 186]. Спеціальна комісія ЦК КП(б)У на чолі з М. Фрунзе 26 квітня 1922 р. створила окремий таємний фонд, куди щомісяця лише управління Наркомату зовнішньої торгівлі УСРР мало перераховувати по мільярду карбованців [27, с. 479]. 23 червня 1922 р. на основі доповіді Д. Мануїльського розглядалося питання «Про стан еміграції». Відповідно до ухваленого рішення радянські представники за кордоном зобов'язувалися організувати «групи української еміграції, котрі перебувають на платформі радянської влади на зразок «зміновіхівців» і надати їм можливість мати свої видання; отримати від представників цих груп компрометуючі петлюрівщину документи, і коли після цього вони не зможуть залишатися за кордоном, дозволити їм в'їзд в Україну». Раднаркому було запропоновано «відпустити НКЗС необхідні кошти» [37, арк. 114].

Пильну увагу у першій половині 20-х рр. більшовики зосереджували на Волинському воєводстві, що зумовлювалося планами використання цієї території та її людського потенціалу в боротьбі проти Польщі шляхом створення тут комуністичних осередків. Радянська влада реалізовувала у цей час так звану «активну розвідку» (підтвердженням цього слугує таємна постанова ЦК РКП(б) від 25 лютого 1925 р.) [8, с. 10]. У Західну Волинь закидали диверсійні групи, передавали газети, тут працювали більшовицькі агенти, схилиючи емігрантів до виїзду в УСРР. Сотник Армії УНР Петро Філоненко згадував, що в Рівному агітував колишніх вояків УНР переходити до більшовиків його земляк, козак Приймак, переконуючи, що «там добре живеться» та «поворотцям советська влада все простила» [34, с. 22]. Після переходу кордону, в Коростені, Філоненко довідався, що Приймак – це «чекіст, який за гроші мав видати їх більшовикам» [34, с. 23-24].

Намагаючись поширювати свій вплив на західноукраїнський суспільний простір, комуністи асигнували на це значні кошти. Радник повноважного представництва СРСР у Варшаві М. Лебединець працював над розробленням «програми фінансової допомоги» західним українцям із боку УСРР [28, с. 60, 64]. У документі йшлося про Волинь, Полісся, Холмщину та Підляшшя. Проект передбачав виділення коштів на розвиток шкіл, підтримку «Просвіт», будівництво «Народних домів», розвиток кооперативного руху, закладання банків, які мали стати економічною основою діяльності підконтрольної комуністам партії «Сельроб», утвореної в 1926 р. у результаті злиття «Народної волі» і «Сельсоюзу» [28, с. 60, 64; 18, с. 45]. Серед іншого, було запропоновано виділяти 6 000 доларів щорічно на розклад партій та еміграції [28, с. 64]. До зібрання матеріалів про стан українського шкільництва М. Лебединець залучав членів «Сельсоюзу», згодом «Сельробу», «Сельроб-правиці», зокрема композитора і громадського діяча Сергія Козицького [28, с. 64; 6, арк. 9].

Для досягнення мети радянські спецслужби часто маніпулювали особистими, родинними, сімейними зв'язками. Петро Філоненко згадував, як із радянського боку до нього вирядили рідного брата, що не міг казати всієї правди, а на пропозицію лишитися в Польщі відповів, що його дружину та доньку забрали як заручників, тож у разі його неповернення їх розстріляють. Після повернення додому та кількох викликів до ОДПУ (Об'єднане державне політичне управління) брат Філоненка безслідно зник [34, с. 32-33].

Більшовики намагалися поглибити суперечності між ідейними течіями української еміграції, її «верхами» та «низами», заохотити авторитетних діячів повертатися до УСРР. Для цього в таборах інтернованих вояків Армії УНР комуністи продовжували агітували за репатріацію з обіцяною помилування. Симон Петлюра попереджав: «Більшовики вживають усіх заходів щодо розпорошення наших сил, не спиняються ні перед підкупом, ні перед провокаціями; надсилають до таборів листи нібито від тих, хто ще літом виїхав до більшовиків. Насправді таємно розстрілюють репатріантів. За 2–4 станції від кордону їх чекає більшовицька шибениця і чека» [7, с. 63]. Водночас Головний отаман стверджував: «Хто дозволяє собі заявляти про прихильність до Росії може вільно від нас відходити:

тільки радіти будемо, що позбавляємося чужих і ворожих нашій ідеї елементів. І чим скорше од них увільнимось, тим краще для нас буде» [23, с. 411].

Російсько-українська репатріаційна комісія у Польщі відзначала, що амністії радянського уряду не дають бажаних результатів: «Петлюрівська маса дуже добре засвоїла думку, що вернутися в Совдепію вони завжди встигнуть, бо більшовики їх завжди приймуть, аби тільки вони захотіли, а тому немає чого спішити, краще почекати, може щось і зміниться» [3, с. 155]. Підтвердження цього знаходимо у доповідній дипломатичного відділу НКЗС УСРР: «Петлюрівці в Польщі, завдяки зусиллям уряду Петлюри і підтримки з боку польського уряду і насамперед генерального штабу, зберігають все ще живу силу, і кількість реемігрантів з їх середовища порівняно незначна» [35, арк. 133; 27, с. 479]. Представництво УСРР у Польщі повідомляло, що, згідно з постановою ВУЦВК від 28 березня 1922 р., осіб, які не одержать до 1 січня 1923 р. від посольства паспортів чи посвідчень, буде позбавлено права радянського громадянства [5, арк. 68].

Водночас, у рішенні Політбюро ЦК КП(б)У від 2 березня 1923 р. «Про репатріацію українських емігрантів» зазначалося: «З метою подальшого розкладу петлюрівської еміграції, визнати за доцільне продовжувати репатріацію українських емігрантів за умови прийняття всіх заходів перестороги і ретельної перевірки» [38, арк. 25]. Хоча лунали й протилежні думки: «Амністії не дали очікуваних наслідків, а повернувся найбільш пасивний елемент, який на еміграції був лише зайвим тягарем» [40, арк. 1]. Попри те, зазначимо, що роботу радянських спецслужб суттєво полегшувала неоднотайність української еміграції, боротьба в її середовищі.

Пропагандистська, розкладницька робота більшовиків дала результати. За даними репатріаційної комісії, від 14 квітня 1922 до 25 січня 1923 р. через обмінні пункти Здолбунів – Шепетівка до УСРР виїхало 2 278 амністованих вояків Армії УНР [3, с. 156]. Згідно радянських відомостей, на 15 листопада 1923 р. кількість військових, які повернулися до УСРР, склала близько 3 тис., із них 20–25% старшин [29, с. 97]. Віднайдено й такі цифри: із 8 тис. інтернованих вояків Армії УНР до УСРР повернулись 3,5 тис. [10, с. 13].

10 листопада 1924 р. виїхали до Радянської України уповноважений філії Українського центрального комітету (УЦК) у Здолбунові, працівник місцевої книгарні «Відбудова» Лотоцький, а також Михайло Калюжний і Василь Чуднівський (заступник міністра народного господарства уряду УНР) [19, с. 3]. У тому ж 1924 р., переїхав з Галичини до УСРР поет Володимир Самійленко, а у 1926 р. з Праги – театральний діяч Микола Садовський та ін.

Окремою була спроба повернення до УСРР з Відня у 1920 р. Володимира Винниченка. Відчувши нещирість більшовицького уряду та неможливість знайти пристосування своїх зусиль, через чотири місяці перебування на радянському боці і спілкування з комуністичними лідерами, очільник Генерального секретаріату повернувся назад. Однак, залишаючись прихильником соціалістичних поглядів, відчуваючи гостру ностальгію за малою батьківщиною, писав: «Що ж до мого особистого повороту, то хай приклад зо мною не служить аргументом проти. Я особисто в трохи виключних умовах, як громадського, так і персонального характеру [...] Хто почуває щире, гаряче бажання найдоцільнішої праці на користь своєму народові, того не можуть спинити формальності, ні майбутні труднощі, ні несправедливі закиди, той на Україну повернеться» [1, с. 13, 25].

Воістину пророчими видаються слова Є. Чикаленка, записані ним у щоденнику ще 14 січня 1919 р.: «Винниченко, як спеціаліст по втіканню, втече собі, а українську інтелігенцію більшовики перестріляють» [43, с. 243].

Потужним дестабілізуючим фактором у житті української політичної еміграції стало повернення до УСРР Михайла Грушевського. Голова Української Центральної Ради після довгих і складних вагань, сумнівів, майже чотирирічних перемовин і обговорень разом з родиною виїхав із Відня 2 березня 1924 р. Їхній шлях лежав через прикордонну станцію у польсько-радянському порубіжжі, місто Здолбунів, де знаходилася митниця [4, с. 80].

Зрівнятися з фактом поворотництва М. Грушевського міг хіба перехід на радянський бік у 1923 р. генерала Армії УНР Юрка Тютюнника. В опублікованій газетою «Діло» відозві Ю. Тютюнника до вояків української армії, генерал повідомив про «добровільний» перехід до більшовиків і закликав до цього своїх колишніх побратимів по зброї. Із цього приводу газета писала: «Вслід за Тютюнником пішли всі його співробітники, які недавно виїхали на Вел. Україну» [24, с. 2]. 28 грудня 1923 р. Президія ВУЦВК амністувала генерала, але, згодом, у жовтні 1930 р. його розстріляли.

Сьогодні відомо, що «повернення» Ю. Тютюнника було добре спланованою операцією більшовицьких спецслужб. Колишній співробітник Першого управління КДБ УРСР Юрій Римаренко, писав, що виведення генерала під кодовою назвою «Операція» «ввійшла в анали тодішніх спецслужб як одна із найвдаліших комбінацій [...] Тютюнник був вдало виведений в Україну для «інспектування» так званої Вищої Військової Ради та затриманий. Офіційно це трактувалося як зневіра Тютюнника у

політичній еміграції, передусім петлюрівській, його каяття за минулі провини перед народом та інші пропагандистські кліше [...] Головне ж досягнення цієї оперативної комбінації – паралізація діяльності найактивнішої частини петлюрівщини, посилення так званих зміновіхівських тенденцій, повернення в Україну більшості соратників Тютюнника» [26, с. 340-341].

На сторінках «Діла» переїзд до УСРР відомих діячів трактувався крізь призму негативного ставлення до С. Петлюри, внутрішньої боротьби серед його послідовників. Автори львівського часопису відзначали, що «поворот Грушевського на Україну означає утрівалення ідеї «сменовеховства» серед української громадської еміграції, так само як поворот Тютюнника означає перемогу «сменовеховства» між військовою українською еміграцією, що настроєна опозиційно до Петлюри. Перемога ідеї «сменовеховства» серед громадської еміграції петлюрівської «демократії» – це засадничий підсумок повороту Грушевського. Ця перемога вказує на всю глибину розкладу петлюрівщини» [32, с. 2].

Серед важливих причин повернення до УСРР частини інтернованих вояків і цивільних емігрантів була зміна внутрішньої політики радянської влади, насамперед, запровадження непу, українізації, поширення націонал-комуністичних ідей, а також складні умови проживання в Польщі. С. Петлюра відзначав: «На Волині і особливо в Галичині симпатії до большевиків є, головним чином через дурну політику поляків у справах українських та репресії місцевої адміністрації в усіх майже видах національного українського життя» [21, с. 541]. Частина політичних емігрантів розцінювала політику коренізації (українізації) як зміновіхівство большевиків, зміну їхньої національної політики, а не як власну переміну ідеологічних поглядів. Ю. Тютюнник писав: «Зараз Україна українізується і цей процес тим швидше закінчиться, чим більше в наступі прийме участь елементів, що інтереси нації ставлять над усе» [11, с. 243].

На нашу думку, переїзд українських емігрантів до УСРР варто визначати як поворотництво – рееміграцію до Радянської України, а не як «зміновіхівство», що виникло і набуло поширення у першій половині 20-х рр. серед російської політичної еміграції. В. Винниченко ще у 1926 р. писав: «Українського зміновіхівця по суті, такого, яким є руське (мається на увазі російське – авт.)» зміновіхівство, властиво немає. Суть руського зміновіхівства, насамперед має ідейний характер. Ідея – імперіалізм і великодержавність Росії [...] Українське зміновіхівство, звичайно, не могло визнати радвладу за її творення «єдиної-неделімої» [1, с. 28].

Розуміючи негативні наслідки повернення частини емігрантів до УСРР як дезорганізуючого фактора, керівники УНР в екзилі кваліфікували таких осіб, як зрадників, намагалися їх ізолювати [7, с. 63]. Діячі УЦК у Варшаві писали: «найбільш понижуючим для українського політичного емігранта є повернення на Батьківщину, поки там панує ворожа окупаційна влада, бо це не є повернення переможцем, а з похиленою перед ворогом головою» [42, арк. 15; 2, с. 3]. С. Петлюра говорив про необхідність «остаточної компромітації большевицьких експериментів [...] Мусимо їхні пляни в цій справі на чисту воду виводити і за всяку ціну розбивати» [23, с. 300].

Щодо амністій, проголошених большевицькою владою, УЦК у зверненні до емігрантів від 28 вересня 1925 р. у черговий раз застерігав: «Серед української еміграції в останні тижні поширилася чутка, що в скорому часі совітська влада має проголосити амністію для тих, що боролися проти неї, і таким чином утвориться можливість для політичних емігрантів вернутися додому для вільного перебування там та праці на користь батьківщини. УЦК дуже добре відає гірке та скрутне життя більшої частини української еміграції і розуміє, яку принаду може уявляти для неї, при таких матеріальних і психічних умовах, амністія, про яку пішли чутки [...] Обезсилити й розкласти українську еміграцію, перетягти до себе якнайбільше її представників було і залишається для большевиків пекучою потребою, а одним з засобів досягти зазначених цілей являється амністія, яку большевики за останні п'ять літ вже не один раз проголошували» [41, арк. 1].

Члени УЦК пояснювали, що большевики вивчають минуле кожного емігранта, який повертається додому. Більшість з них визнаються небезпечними для радянської влади, тому їх висилають у Сибір, заарештовують, а часто розстрілюють. Тижневик «Гризуб» згодом опублікував таємну інструкцію ДПУ, про те, що кожен «поворотник» підлягає трибуналу, через з'ясування його походження та діяльності за останні десять років [30, с. 28].

Досягти мети із розкладання української політичної еміграції большевикам загалом не вдалося. Можна погодитися з думкою про те, що для більшості старшин, які пережили з Армією УНР складні часи 1919–1920 рр. і залишилися в її складі, до останніх днів життя домінантою була ідея боротьби за незалежну Україну [29, с. 71]. Це підтверджують слова І. Фещенка-Чопівського, якому 1926 р. пропонували переїхати до УСРР за однієї умови – «каяття». Вчений писав: «Як сильно хотілося мені повернутися додому, мріялося попрацювати на рідній землі, для своїх, а не для чужих! Але ж дороги для мене через «каяття» не було – для мене, який пішов на еміграцію в ім'я незалежності і соборності України – це було проти мого сумління і не на мої сили» [33, с. 83-84].

Незважаючи на розбіжності та суперечності, більшість українських політичних емігрантів послідовно займала антирадянську позицію [31, с. 41]. «Боротьба проти чужої окупантської влади, проти большевицького уряду, який є по своїй істоті російський – основа української еміграції», – наголошував Олександр Лотоцький, виступаючи в Українському клубі у Варшаві [13, с. 1]. Схожу думку висловлювала Софія Русова: «Багато вояків, урядовців викинуто за кордон силою обставин, поворот на батьківщину для них надто небезпечний, крім того, багатьом він уявляється як зрада своєму народові, бо зв'язаний з визнанням чужого уряду окупантів» [36, арк. 1 а].

Показово видається поведінка депутата Марка Луцкевича, якого польський сейм 27 квітня 1923 р. позбавив імунітету за «антидержавні виступи». Щоб уникнути арешту, він виїхав до Чехословаччини, а звідти 1924 р. – до УСРР. На початку 30-х рр. Луцкевич радив дітям свого покійного брата, котрих незадовго перед тим запрошував до Харкова на навчання, припинити клопотання про виїзд, бо, мовляв, свого часу він припустився великої помилки, покинувши Західну Україну, де, незважаючи на переслідування та можливі довголітні ув'язнення, був би набагато кориснішим для української справи. На стіні своєї квартири в Харкові, на видному місці, Луцкевич демонстративно повісив фотографію, де був зображений поряд із генерал-хорунжим Армії УНР Юрком Тютюнником, і не знімав її до свого арешту [14, с. 560].

Таким чином, перша половина 20-х рр. характеризувалася добровільним поверненням частини цивільних, військових емігрантів та біженців на радянський бік. Важкий матеріальний стан, більшовицька агітація, підсилена впровадженням непу й політикою українізації, сприяли тому, що частина людей пішла на цей компроміс. Не менш важливим стимулом до повернення було бажання возз'єднати родини, адже на радянському боці часто залишалися діти, батьки, дружини. Однак, більшість українських політичних емігрантів, незважаючи на розходження та суперечки, послідовно займала антибільшовицьку позицію, основним своїм завданням визначала боротьбу за незалежну Україну. Арешти у Радянській Україні, процес «Спілки визволення України», насильницька колективізація та Голодомор 1932-1933 рр. показали емігрантам справжні цілі більшовиків, відтак зникало бажання «поворотництва».

Список використаних джерел

1. Винниченко В. Поворот на Україну. Львів: Пщібрам, 1926. 34 с.
2. Вісті УЦК в Польщі. 1926. Ч. 7. Грудень.
3. Гетьманчук М. П. Між Москвою та Варшавою: українське питання у радянсько-польських відносинах міжвоєнного періоду (1918–1939 рр.). Львів: Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2008. 432 с.
4. Давидюк Р. Повернення М. Грушевського в Радянську Україну: шлях через Здолбунів // Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею. Вип. XV. Рівне, 2017. С. 78–82.
5. Державний архів Волинської області (Держархів Волинської обл.). Ф. 522. Оп. 1. Спр. 2.
6. Державний архів Рівненської області (Держархів Рівненської обл.). Ф. 113. Оп. 1. Спр. 133.
7. Єременко Т. І. Політичні та дипломатичні відносини радянської України з Польською Республікою (1921–1923 рр.) // Український історичний журнал. 1998. № 4. С. 56–70.
8. Жив'юк А. Марчук І. Політичні репресії тоталітарної доби на Рівненщині: від «червоного терору» до боротьби з інакодумцями // Реабілітовані історією : у 27 т. : Рівненська область. Кн. 1. / Упоряд. : А. А. Жив'юк. Рівне : ВАТ «Рівненська друкарня», 2006. С. 8–78.
9. Карпус З., Резмер В. Российские военнопленные в лагерях в Польше в 1919–1921 гг. // Красноармейцы в польском плену в 1919–1922 гг.: сб. докум. и материалов. М.; СПб.: Летний сад, 2004. С. 17–28.
10. Купчик О. Р. Зовнішньополітична діяльність уряду УСРР (1920-1923 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2005. 17 с.
11. Лист Юрія Тютюнника до Олександра Морозовського 12 листопада 1923 року / Юрій Тютюнник: від «Двійки» до ГПУ. Документи і матеріали. / Упоряд. В. Ф. Верстюк, В. В. Скальський, Я. М. Файзулін. К. : ДУХ І ЛІТЕРА, 2011. С. 241–244.
12. Литвин С. Суд історії: Симон Петлюра і Петлюріана. К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 2001. 640 с.
13. Лотоцький О. Шляхи української державности // Українська нива. 1927. Ч. 4. 28 січня.
14. Луцкевич Б. Марко Луцкевич – нащадок козацького року // Реабілітовані історією : у 27 т. : Волинська область. Кн. 1. / М. М. Кучерепа (відпов. секрет.). Луцьк : ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2010. С. 558–560.
15. Матвеев Г. Российско-украинский конфликт в планах польской дипломатии и военных кругов в межвоенный период // Россия – Украина: история взаимоотношений. М. : Школа «Языки русской культуры», 1997. С. 116–139.
16. Матвеев Г. Ф. Матвеева В. С. Польский плен. Военнослужащие Красной армии в плену у поляков в 1919–1921 годах. М. : ООО «Родина-медиа», 2011. 174 с.

17. Мельтюхов М. И. Советско-польские войны. Военно-политическое противостояние 1918–1939 гг. М. : Вече, 2001. 463 с.
18. Микитюк Т. В. Виникнення і трансформації партії «Сельроб» // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. 2012. № 11. С. 43–49.
19. Місцевий. Петлюрівські «соціалісти» // Дзвін. 1924. Ч. 80. 15 листопада.
20. Обмін полоненими // Наш голос. 1921. Ч. 15. 17 квітня.
21. П. (Петлюра) Лист до М. А. Шумицького. 3. XI. 1923 р. / Симон Петлюра. Статті, листи, документи. Том II. Нью-Йорк : УВАН, 1979. 627 с.
22. Петлюра Генерал-інспектору армії УНР Ко Воєнміну. 23 вересня 1922 р. / Симон Петлюра. Статті, листи, документи. Т. I. Нью-Йорк : УВАН, 1956. 481 с.
23. Петлюра С. Сучасна українська еміграція та її завдання // Симон Петлюра. Статті, листи, документи. Т. I. Нью-Йорк : УВАН, 1956. 481 с.
24. Поворот ген. Ю. Тютюнника на Вел. Україну // Діло. 1923. Ч. 176. 9 листопада.
25. Резолюції Всеукраїнських з'їздів Рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів / Центральна архівна управа УСРР. / За ред. М. Кириченко. Харків : Пролетар, 1932. 411 с.
26. Римаренко Ю. І. Керівник держбезпеки нового типу // Борис Шульженко. Особистість і час : Документи, спогади, матеріали / Упоряд. В. Б. Шульженко; за заг. ред. Ю. І. Шаповала. К.: Вид. дім «АДЕФ-Україна», 2006. С. 338–353.
27. Сергійчук В. Українські державники: Симон Петлюра. Вид. 2-ге, допов. К.: ПП Сергійчук М. І., 2009. 568 с.
28. Соляр І. Я. Радянофілство у Західній Україні // Український історичний журнал. 2009. № 1. С. 55–67.
29. Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Кн. II. К. : Темпора, 2011. 424 с.
30. Тризуб. 1927. Ч. 9. С. 28.
31. Українська політична еміграція 1919-1945. Документи і матеріали / Упоряд.: В.С. Лозицький (керівник), О.В. Бажан, С.І. Власенко, А.В. Кентій. К. : Парламентське вид-во, 2008. 928 с.
32. Українське «сменовеховство» // Діло. 1924. Ч. 11. 17 січня.
33. Феценко-Чопівський І. Хроніка мого життя. Спогади міністра Центральної Ради та Директорії. Житомир: КВО «Газета «Житомирський вісник», 1992. 122 с.
34. Філоненко П. Збройна боротьба на Волині (Спомин учасника). Вінніпег, Канада: Накладом Волинського Видавничого фонду, 1958. 60 с.
35. ЦДАВО України. Ф. 3889. Оп. 1. Спр. 4.
36. ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 20. Спр. 616.
37. ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 40.
38. ЦДІАЛ України Ф. 580 т. Оп. 1. Спр. 15.
39. ЦДІАЛ України. Ф. 580 т. Оп. 1. Спр. 86.
40. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВО України). Ф. Р-4. Оп. 1. Спр. 15.
41. Центральний державний архів громадських об'єднань України, м. Київ (ЦДАГО України). Ф. 1. Оп. 6. Спр. 29.
42. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (ЦДІАЛ України). Ф. 580 т. Оп. 1. Спр. 202.
43. Чикаленко Є. Щоденник (1918-1919). К.: Темпора, 2011. 424 с.

References

1. Vinnichenko V. Povорот na Ukrayinu. Lviv: Pshibram, 1926. 34 s.
2. Visti UCK v Polshi. 1926. Ch. 7. Gruden.
3. Getmanchuk M. P. Mizh Moskvoyu ta Varshavoyu: ukrayinske pitannya u radyansko-polskih vidnosinah mizhvoyennogo periodu (1918–1939 rr.). Lviv: Vid-vo Nac. un-tu «Lvivska politehnika», 2008. 432 s.
4. Davidyuk R. Povernennya M. Grushevskogo v Radyansku Ukrayinu: shlyah cherez Zdolbuniv // Naukovi zapiski Rivnenskogo oblasnogo krayeznavchogo muzeyu. Vip. XV. Rivne, 2017. S. 78–82.
5. Derzhavnij arhiv Volinskoyi oblasti (Derzharhiv Volinskoyi obl.). F. 522. Op. 1. Spr. 2.
6. Derzhavnij arhiv Rivnenskoyi oblasti (Derzharhiv Rivnenskoyi obl.). F. 113. Op. 1. Spr. 133.
7. Yeremenko T. I. Politichni ta diplomatichni vidnosini radyanskoj Ukrayini z Polskoyu Respublikoyu (1921–1923 rr.) // Ukrayinskij istorichnij zhurnal. 1998. № 4. S. 56–70.
8. Zhiv'yuk A. Marchuk I. Politichni represiyi totalitarnoyi dobi na Rivnenshini: vid «chervonogo teroru» do borotbi z inakodumcyami // Reabilitovani istoriyeyu : u 27 t. : Rivnenska oblast. Kn. 1. / Uporyad. : A. A. Zhiv'yuk. Rivne : VAT «Rivnenska drukarnya», 2006. S. 8–78.

9. Karpus Z., Rezmer V. Rossijskie voennoplennye v lageryah v Polshe v 1919–1921 gg. // Krasnoarmejcy v polskom plenu v 1919–1922 gg.: sb. dokum. i materialov. M.; SPb.: Letnij sad, 2004. S. 17–28.
10. Kupchik O. R. Zovnishnopolitichna diyalnist uryadu USRR (1920-1923 rr.): avtoref. dis. ... kand. ist. nauk. Kiyiv. nac. un-t im. T. Shevchenka. K., 2005. 17 s.
11. List Yuriya Tyutyunnika do Oleksandra Morozovskogo 12 listopada 1923 roku / Yuriy Tyutyunnik: vid «Dvijki» do GPU. Dokumenti i materiali / Uporyad. V. F. Verstyuk, V. V. Skalskij, Ya. M. Fajzulin. K. : DUH I LITERA, 2011. S. 241–244.
12. Litvin S. Sud istoriyi: Simon Petlyura i Petlyuriana. K.: Vid-vo im. Oleni Teligi, 2001. 640 s.
13. Lotockij O. Shlyahi ukrajinskoyi derzhavnosti // Ukrayinska niva. 1927. Ch. 4. 28 sichnya.
14. Luckevich B. Marko Luckevich – nashadok kozackogo roku // Reabilitovani istoriyeyu : u 27 t. : Volinska oblast. Kn. 1. / M. M. Kucherepa (vidpov. sekret.). Luck : VAT «Volinska oblasna drukarnya», 2010. S. 558–560.
15. Matveev G. Rossijsko-ukrajinskij konflikt v planah polskoj diplomatii i voennyh krugov v mezhvoennyj period // Rossiya – Ukraina: istoriya vzaimootnoshenij. M. : Shkola «Yazyki russkoj kultury», 1997. S. 116–139.
16. Matveev G. F. Matveeva V. S. Polskij plen. Voennosluzhashie Krasnoj armii v plenu u polyakov v 1919–1921 godah. M. : OOO «Rodina-media», 2011. 174 s.
17. Meltyuhov M. I. Sovetsko-polskie vojny. Voенно-politicheskoe protivostoyanie 1918–1939 gg. M. : Veche, 2001. 463 s.
18. Mikityuk T. V. Viniknennya i transformaciyi partiyi «Selrob» // Naukovij visnik Volinskogo nacionalnogo universitetu imeni Lesi Ukrayinki.. 2012. № 11. S. 43–49.
19. Miscevij. Petlyurivski «socialisti» // Dzvin. 1924. Ch. 80. 15 listopada.
20. Obmin polonenimi // Nash golos. 1921. Ch. 15. 17 kvitnya.
21. P. (Petlyura) List do M. A. Shumickogo. 3. XI. 1923 r. / Simon Petlyura. Statti, listi, dokumenti. Tom II. Nyu-Jork : UVAN, 1979. 627 s.
22. Petlyura General-inspektoru armiyi UNR Ko Voyenminu. 23 veresnya 1922 r. / Simon Petlyura. Statti, listi, dokumenti. T. I. Nyu-Jork : UVAN, 1956. 481 s.
23. Petlyura S. Suchasna ukrajinska emigraciya ta yiyi zavdannya // Simon Petlyura. Statti, listi, dokumenti. T. I. Nyu-Jork : UVAN, 1956. 481 s.
24. Povорот gen. Yu. Tyutyunnika na Vel. Ukrainu // Dilo. 1923. Ch. 176. 9 listopada.
25. Rezolyuciyi Vseukrajinskih z'yizdiv Rad robotnichih, selyanskih ta chervonoarmijskih deputativ / Centralna arhivna uprava USRR. / Za red. M. Kirichenko. Harkiv : Proletar, 1932. 411 s.
26. Rimarenko Yu. I. Kerivnik derzhbezpeki novogo tipu // Boris Shulzhenko. Osobistist i chas : Dokumenti, spogadi, materiali / Uporyad. V. B. Shulzhenko; za zag. red. Yu. I. Shapovala. K.: Vid. dim «ADEF-Ukrayina», 2006. S. 338–353.
27. Sergijchuk V. Ukrayinski derzhavniki: Simon Petlyura. Vid. 2-ge, dopov. K.: PP Sergijchuk M.I., 2009. 568 s.
28. Solyar I. Ya. Radyanofilstvo u Zahidnij Ukraini // Ukrayinskij istorichnij zhurnal. 2009. № 1. S. 55–67.
29. Tinchenko Ya. Oficerskij korpus Armiyi Ukrayinskoyi Narodnoyi Respubliki (1917–1921). Kn. II. K. : Tempora, 2011. 424 s.
30. Trizub. 1927. Ch. 9. S. 28.
31. Ukrayinska politichna emigraciya 1919-1945. Dokumenti i materiali / Uporyad.: V.S. Lozickij (kerivnik), O.V. Bazhan, S.I. Vlasenko, A.V. Kentij. K. : Parlamentske vid-vo, 2008. 928 s.
32. Ukrayinske «smyenovoyehovstvo» // Dilo. 1924. Ch. 11. 17 sichnya.
33. Feshenko-Chopivskij I. Hronika mogo zhittya. Spogadi ministra Centralnoyi Radi ta Direktoriyi. Zhitomir: KVO «Gazeta «Zhitomirskij visnik», 1992. 122 s.
34. Filonenko P. Zbrojna borotba na Volini (Spomin uchasnika). Vinnipeg, Kanada: Nakladom Volinskogo Vidavnichogo fondu, 1958. 60 s.
35. Centralnij derzhavnij arhiv vishih organiv vladi i upravlinnya Ukraini (CDAVO Ukraini). F. R-4. Op. 1. Spr. 15.
36. CDAVO Ukraini. F. 3889. Op. 1. Spr. 4.
37. Centralnij derzhavnij arhiv gromadskih ob'yednan Ukraini, m. Kiyiv (CDAGO Ukraini). F. 1. Op. 6. Spr. 29.
38. CDAGO Ukraini. F. 1. Op. 6. Spr. 40.
39. CDAGO Ukraini. F. 1. Op. 20. Spr. 616.
40. Centralnij derzhavnij istorichnij arhiv Ukraini, m. Lviv (CDIAL Ukraini). F. 580 t. Op. 1. Spr. 202.
41. CDIAL Ukraini. F. 580 t. Op. 1. Spr. 86.
42. CDIAL Ukraini. F. 580 t. Op. 1. Spr. 15.
43. Chykalenko Ye. Shchodennyk (1918-1919). K.: Tempora, 2011. 424 s.

З М І С Т

РОЗДІЛ 1.

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Федоришин Микола

ПІВНІЧНИЙ КОРДОН ПЕРЕСОПНИЦЬКОГО КНЯЗІВСТВА
У СЕРЕДИНІ XII СТОЛІТТЯ 3

Паславська Наталія

КЕРІВНИЦТВО КРАВЕЦЬКОЇ КОРПОРАЦІЇ ЛЬВОВА В XVI-XVIII СТ.:
ЦЕХМІСТРИ, СТОЛОВІ ТА СТАРШІ МАЙСТРИ 8

Смерека Богдан

ВОЛОЦА – ЛУЦА – КОРИТКІВ: ДО ІСТОРІЇ ДВОХ НЕВДАЛИХ ЛОКАЦІЙ
ОДНОГО МІСТЕЧКА В ПЕРЕМИШЛЬСЬКІЙ ЗЕМЛІ В XVII СТ. 12

Гурбик Андрій

КОЗАЦЬКА ЗВИЧАЄВО-ПРАВОВА КУЛЬТУРА У КОНТЕКСТІ
РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНО- КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН 21

Шеретюк Руслана, Стоколос Надія

МІСІОНЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ РИМО-КАТОЛИЦЬКИХ ЧЕРНЕЧИХ ОРДЕНІВ
НА ТЕРЕНАХ ВОЛИНИ (XVII – ПЕРША ПОЛОВИНА XIX СТ.):
СУТНІСТЬ, СПРЯМОВАНІСТЬ, НАСЛІДКИ 27

Візітів Юлія, Рогожина Катерина

ВИБРАНІ ОСОБИСТОСТІ: УКРАЇНСЬКІ КАРТВЕЛІ ДОБИ РОМАНТИЗМУ
(XVIII–XIX СТОЛІТТЯ) 33

Мартинчук Світлана

КУСТАРНЕ ВИРОБНИЦТВО ВОЛИНИ КІНЦЯ XVIII – ПОЧАТКУ XIX СТ. 39

Самчук Тарас

МУЗИЧНІ ЗАЦІКАВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ УНІВЕРСИТЕТУ
СВ. ВОЛОДИМИРА (1834–1863) 47

Проців Олег

ГОСПОДАРСЬКЕ ЗНАЧЕННЯ РОЗВЕДЕННЯ РАКІВ У ГАЛИЧИНІ
XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ 52

Левчук Ірина

СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ ПРОСВІТНИЦЬКО-ГРОМАДСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
БЛАГОДІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ВОЛИНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ
XIX – ПОЧАТКУ XX СТ. 57

Прищепя Олена

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЇ В ПРИШВИДШЕННІ ТЕМПІВ КУЛЬТУРНОГО ЖИТТЯ
ПОВІТОВИХ МІСТ ТА МІСТЕЧОК ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ
(КІНЕЦЬ XIX – ПОЧАТОК XX СТ.) 62

Галуха Любов РОЗВИТОК ЧОРНОСОТЕННОГО РУХУ НА ВОЛИНІ 1905–1914 рр.: РЕСУРСНИЙ АСПЕКТ	69
Давидюк Руслана, Микитюк Тетяна «ПОВОРОТНИЦТВО» ДО РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ: РОЛЬ БІЛЬШОВИЦЬКОГО ФАКТОРА	74
Бородинська Ліна ВНЕСОК ВОЛОДИМИРА МАРЦИНКОВСЬКОГО У РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКИХ ПРОТЕСТАНТСЬКИХ СПІЛЬНОТ	82
Павлова Олександра «КИЇВСЬКА ФОРТЕЦЯ» КИЇВСЬКИЙ УКРІПЛЕНИЙ РАЙОН. ЛІНІЇ УКРІПЛЕНЬ КИЄВА, СТВОРЕНИХ 1929–1941 РОКАХ	88
Карпунхіна Тетяна, Одарчук Тетяна УКРАЇНА В ПЛАНАХ ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ НАПЕРЕДОДНІ ТА НА ПОЧАТКУ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	91
Малежик Дмитро ДІЯЛЬНІСТЬ ТВОРЧОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ ІЗ РОЗВ’ЯЗАННЯ МОВНОЇ ПРОБЛЕМИ В УКРАЇНСЬКІЙ РСР У 1960-х рр.	101
Грубінко Андрій ДОСВІД ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОЇ ДЕРЖАВИ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ	105
Ліннік Юрій МОДЕЛЬ СПІВІСНУВАННЯ АВТОКЕФАЛЬНИХ ЦЕРКОВ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ (ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД)	110
Томчук Любов ПРЕЗЕНТАЦІЯ ЖІНКИ В КУЛЬТУРІ	113
РОЗДІЛ 2.	
ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ І МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ	
Озимчук Олег СТРАТЕГІЯ ПЛАНУВАННЯ ТА ЗДІЙСНЕННЯ ВІЙСЬКОВОГО ВТОРГНЕННЯ У ФРАНЦІЮ (1346-1347) АНГЛІЙСЬКОГО КОРОЛЯ ЕДУАРДА III	117
Константинов Валентин СИТУАЦІЯ МОЛДАВСЬКОГО КНЯЖЕСТВА В КОНЦЕ 1615 НАЧАЛЕ 1616 ГОДА	123
Ціватий Вячеслав ВЕСТФАЛЬСЬКИЙ ПОЛІТИКО-ДИПЛОМАТИЧНИЙ ФІНАЛ ТРИДЦЯТИЛІТНЬОЇ ВІЙНИ (1618–1648): ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ТА ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТИ	127

Кукса Александр БЕЛАРУСЬ В ПЕРИОД ПРАВЛЕНИЯ П. СКОРОПАДСКОГО	135
Щавлінський Микола БІЛОРУСЬКА НАРОДНА РЕСПУБЛІКА І РОЗВИТОК БІЛОРУСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ В 1918 РОЦІ	138
Хахула Любомир 1918 РІК В УКРАЇНІ З ПЕРСПЕКТИВИ ПОЛЬСЬКОЇ ПОЛІТИКИ ПАМ'ЯТІ (1989–2015)	143
Шамсутдинова-Лебедюк Тетяна КОРАН ТА ЕТИЧНІ ПРИПИСИ ІСЛАМУ	148
Срібняк Ігор ВСЕУКРАЇНСЬКА СПІЛКА ВІЙСЬКОВИХ ІНВАЛІДІВ УНР У ПОЛЬЩІ: ПРИЧИНИ ТА ПЕРЕБІГ КОНФЛІКТУ МІЖ ЦЕНТРАЛЬНИМ ПРАВЛІННЯМ ТА ТАБОРОВИМИ ФІЛІЯМИ (1923 р.)	152
Науменко Олена РЕПАТРІАЦІЯ ГРОМАДЯН СРСР З ТАБОРІВ DPs: НАПРАЦЮВАННЯ ПРАВОВИХ ЗАСАД (1944–1946 рр)	157
Опанасюк Тетяна РОЗВИТОК ПОЛІТИЧНОГО ОПОЗИЦІЙНОГО РУХУ В РОСІЇ (КІНЕЦЬ 1989 – ПОЧАТОК 1991 рр.)	162
Панченко Андрій ПАРТІЇ, «ВИСІВ У ПОВІТРІ» НА ПОРОЗІ ОДНОПАРТІЙНОЇ СИСТЕМИ БССР	167
Мартинчук Інна РОЛЬ ПОЛІТИЧНИХ ЕЛІТ В РЕАЛІЗАЦІЇ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО КУРСУ (НА ПРИКЛАДІ СЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ)	171
Олюнина Ирина РАЗВИТИЕ ЭТНОГРАФИЧЕСКОГО ТУРИЗМА В ПРИГРАНИЧНЫХ РАЙОНАХ БЕЛАРУСИ И УКРАИНЫ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ	179
Сєвєрова Ольга, Биков Александр ВИТОКИ КОНЦЕПЦІЇ СУЧАСНОГО ІСТОРИЧНОГО МІФУ	182
Санжаревський Олег ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ В КІНЦІ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТЬ	186
РОЗДІЛ 3.	
ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧИЙ НАУКОВИЙ ДИСКУРС	
Прищєна Богдан ПЛАНУВАННЯ ТА ЗАБУДОВА МІСТА РІВНОГО У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХVІ – НА ПОЧАТКУ ХVІІ СТ.	191

<i>Антипчук Надія</i> МАЛОДОСЛІДЖЕНИЙ КРАЙ В ІСТОРІЇ ВЕЛИКОЇ ВОЛИНИ	204
<i>Михальчук Роман</i> ПРОДАЖ МАЙНА ЖЕРТВ ГОЛОКОСТУ В КОСТОПІЛЬСЬКИЙ МІСЬКІЙ УПРАВІ	209
<i>Алексійчук Лариса</i> САНІТАРНИЙ ПУНКТ / ШПИТАЛЬ ВОЄННОЇ ОКРУГИ «ЗАГРАВА» У СЕЛІ ТИННЕ НА САРНЕНЩИНІ	214
<i>Данильчук Віталіна</i> ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ГАЛУЗІ У МІСТІ РІВНЕ В ПЕРІОД НАЦИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ	219
РОЗДІЛ 4. ПРОБЛЕМИ ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА ТА ІСТОРІОГРАФІЇ	
<i>Блануца Андрій</i> ПЕРЕЯСЛАВСЬКА ЗЕМЛЯ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIII – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XVI: ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ	226
РОЗДІЛ 5. РЕЦЕНЗІЇ, АНОТАЦІЇ, ОГЛЯДИ	
<i>Шеретюк Валерій</i> ПОГЛЯД УКРАЇНСЬКИХ ВЧЕНИХ НА ФЕНОМЕН «ПРАЗЬКОЇ ВЕСНИ» 1968 р. (Рец.: Криза комуністичної системи в Чехословаччині: «Празька весна» 1968 р. та утвердження режиму «нормалізації»: монографія / Р. М. Постоловський, І. О. Десятничук, А. В. Слесаренко, І. В. Філіпчук; за ред. Р. М. Постоловського. – Рівне: Видавець О.Зень, 2018. – 240 с.: іл.)	234

ISSN 2519-1942

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

**Збірник наукових праць
Рівненського державного гуманітарного університету**

Випуск 30

Відповідальність за достовірність і точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних імен та інших відомостей несуть автори опублікованих матеріалів та їх наукові керівники. Думки авторів статей з позицією редколегії можуть не співпадати.

Відповідальний за підготовку збірника до видання – **Валерій Шеретюк**

Комп'ютерна верстка – **Лариса Федорук, Владислав Самсонюк**

Обкладинка – **Григорій Волохов**

Підписано до друку 30.11.2018 р. Папір офсетний. Гарнітура «Times New Roman».
Наклад 300. Замовлення № 226/1.

Віддруковано засобами різнографічного друку
ПП Самборський І.О.
вул Княгині Ольги, 8, м. Рівне, 33028

ISSN 2519-1942

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Рівненський державний гуманітарний університет. Збірник наукових праць. – Вип. 30. – Рівне, 2018. – 241 с.

УДК 94(477) + 94 (100)

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2018